

Ersalaste suhtumine ersa kultuuri arendamise ja emakeelse hariduse probleemidesse. Boljšoje Ignatovo rajoonikeskuse külakooli näitel

Natalia Abrossimova
Tallinna Ülikool, Estonia

Synergies Pays Riverains de la Baltique
n°6 - 2009 pp. 209-218

Résumé: Le présent article traite le problème du maintien de la langue maternelle des Erzyas. Il étudie le comportement des élèves et de leurs parents par rapport au rôle de cette langue dans l'éducation. L'article présente les résultats d'une enquête auprès de deux groupes de répondants issus du secondaire de la République de Mordovie. Les données montrent que l'usage de l'erzya dans la vie quotidienne ainsi que la performance en langue et la connaissance de la culture sont moins importants chez des enfants que chez leurs parents. Les deux groupes, enfants et parents, lorsque le prestige de leur langue est très bas, croient que la performance en russe est plus indispensable pour acquérir une bonne éducation. A côté de cette attitude, la majorité des répondants sont loyaux à leurs langue et culture; ils expriment la volonté de mieux les connaître.

Mots-clés: langue, culture, comportement, motivation, maintien

Abstract: This paper deals with the problem of native language maintenance among Erzyans by analyzing the attitudes of school children and of their parents towards the role of the Erzya language and culture in education. The paper focuses on a questionnaire that was offered to two groups of respondents in a secondary school located in the Republic of Mordoviya. The data show that the school children's use of the Erzya language in everyday communication as well as their language proficiency and knowledge of culture are lower than those of their parents. Both children and adults believe that in the present situation when the prestige of the native language is low it is indispensable to be proficient in Russian to acquire good education. Alongside with this, the majority of the respondents are loyal to their language and culture; they expressed willingness to have a better knowledge of them.

Keywords: language, culture, attitude, motivation, maintenance

Resümee : Artikkel käsitleb emakeele probleemi ersalaste seas, analüüvides koolilaste ja nende vanemate suhtumist oma keelde ja kultuuri. Artikli keskmes on Mordva Vabariigi Boljšoje Ignatovo rajoonikeskuse keskkoolis läbi viidud küsitluse tulemuste analüüs. Andmed näitavad, et igapäevases suhtluses on koolilaste ersa keele kasutus ning oskus nõrgem kui nende vanematel. Nii koolilastel kui ka nende vanematel on välja kujunenud arvamus, et ersa keele vähesese prestiiži tõttu on elus palju kasulikum

vene keel. Samas on mõned siiski lojaalsed oma keelele ja kultuurile ning soovivad seda paremini tundma õppida.

Võtmesõnad: keel, kultuur, suhtumine, motivatsioon, säilitamine

1. Sissejuhatuseks

Soome-ugri rahvastest ersalased elavad hajutatult Venemaa ja naaberriikide laial maa-alal. Koos mokšalastega moodustavad nad kolmandiku Mordva Vabariigi elanikkonnast. Tänapäeval assimileeruvad ersalased kiiresti ja nende arv, mis möödunud sajandil ületas miljoni, on vähenenud. Ersalaste keel on teadlaste ja rahvusliikumise esindajate hinnangul kriitilises olukorras (nt. Nadjkin 2004, Abramov 2004, Mishanin 2006, MP 2005). Keele kasutamine on juba pikemat aega olnud piiratud, näiteks ei toimi see enam ametliku suhtluskeelena. Haridussüsteemis on ersa keelel teisejärguline roll, kuigi viimaste aastate andmed (NO 2005) näitavad, et ersa keele õppijate arv koolis on kasvanud.

Ersa keele ja kultuuri säilitamise ja arendamise probleemi arutelu on põhiteemaks emakeelse hariduse hõlbustamine. Keel (emakeel) mängib üht tähtsat rolli isiksuse arenemises, ümbritseva mõistmises ja tõlgendamises (Rannut, M.; Rannut, Ü.; Verschik, A. 2003: 113). Emakeelne haridus on oluline tingimus selleks, et inimese emakeel ja rahvuslik identiteet säiliks (Crystal 2000). Nagu on öelnud tuntud teadlane Lyle Campbell (2007), on keeled, mida lapsed ei õpi, määratud hukule. Eelnevad uurimused näitavad, et kui lapse emakeelde (ja ka sihtkeelde) suhtutakse lapse lähiümbruses positiivselt, tõstab see õpilase integratsioonimotivatsiooni ja keeleõppe tulemusi (Lambert 1974, Rannut 2003).

Käesolevas artiklis käsitletakse anketeerimise teel saadud andmeid, mis näitavad koolilaste ja nende vanemate suhtumist ersa keele ja kultuuri arendamise probleemidesse. Ankeet viidi läbi keskkoolis, mis asub ühes rajoonikeskuses Mordvamaal. Selles keskkuses elab 99% ersalasi. Keskkooli õppekeeleks on vene keel ja ersa keele ja kultuuri tunnid toimuvad valikainena.

2. Ülevaade ersa keele õpetamisest üldhariduskoolides

Andmed rahvusliku hariduse kohta (NO 2005) näitavad, et ersa keele õppijate arv on 2004/2005. aastal võrreldes 1999/2000. aastaga tõusnud nii Mordva Vabariigis kui ka väljaspool (vt. Tabel 1).

Tuleb märkida, et praegu on maapiirkondades võimalik algklassides õppida emakeeles, vanemates klassides õpetatakse emakeelt valikainena.

Rajoonikeskustes ja linnades on olukord keeruline. Võib juhtuda, et põlisrahva keeletunnid arvatakse õppeplaanidest välja. Õppekavas puudub ainena oma ajalugu, ei ole ka mordva aja- ja kultuuriloo õpikuid.

Tabel 1. Ersalaste keskkoolides (* Keeleõpe rahvuskooli programmi järgi: ersa keel õppekeelena 1.-4. klassis; ersa keele õppimine üldainena 1.-11. klassis).

	1999/2000. õ-a		2004/2005. õ-a	
	Mordva Vabariik	Diasporaa	Mordva Vabariik	Diasporaa
<i>Põhiliselt ersa õpilaskonnaga koolide arv</i>	101	92	94	118
<i>Ersa keele õppijate arv*</i>	5 829	6 804	6 991	9 061
<i>Fakultatiivõppest osavõtjate arv</i>	2 944		5 154	
<i>Põhiliselt vene õpilaskonnaga koolid, kus õpitakse ersa keelt</i>	17		147	
<i>Ersa keele õppijate arv</i>	1 857		3 230	

Rahvusliku hariduse teematikat käsitlevas dokumendis (NO 2005) on püstitatud järgmised ülesanded emakeelse hariduse parandamiseks:

- tõsta rahvusliku kooli staatust,
- võimaldada õpilastel ja nende vanematel valida õppekeel,
- luua tingimused võrdseks kommunikatsiooniks vene ja mordva keele vahel,
- uuendada õppe-metoodilist materjali rahvuslikus koolis,
- täiustada emakeeleõpetajate koolitussüsteemi,
- tugevdada regioonidevahelist koostööd rahvusliku kooli juhtimisel.

Need andmed kajastavad vaid kaudselt ersa keele tegelikku olukorda hariduses. Täielikuma informatsiooni saamiseks ja emakeelse hariduse planeerimiseks on vaja läbi viia laiahaardeline uuring probleemi erinevatest tahkudest. Üheks tähtsamaks aspektiks on ersalaste suhtumine emakeelse hariduse ja kultuuri arendamise probleemidesse. Artiklis esitatakse mõningaid tulemusi uurimusest, mille eesmärgiks oli selgitada välja koolilaste ja nende vanemate hoiakud emakeelse hariduse edendamiseks.

3. Küsitlustulemuste analüüs

3.1. Meetod ja materjal

Andmed on kogutud anketeerimise teel, mis viidi läbi 2007. aasta jaanuaris-märtsis Boljšoje-Ignatovo rajoonis asuvas külakoolis. Ankeedis esitati 32 küsimust. Käesolevas artiklis on esitatud analüüs vastustest kaheksale küsimusele, mis puudutavad vastajate emakeele oskust, kasutamise osakaalu igapäevases elus ning motivatsiooni emakeele ja rahvusliku kultuuri õppimiseks. Küsitlust viidi läbi vene keeles, kuna ersa keele oskus oli mõnel lapsel või vanemal puudulik (üks vanematest oli venelane). Osa küsimustest olid esitatud nii vanematele kui ka nende lastele. Küsitlust viidi läbi kirjalikult. Uuringust võttis osa 190 vastajat: 123 last (vanuses 10-17 a.) ja 67 lapsevanemat. Anketeerimise eelduseks oli, et vähemalt üks vanematest on ersalane.

3.2. Tulemused

3.2.1. Emakeeleoskus ja selle kasutamine

Küsitlus selgitas välja vastajate arvamuse sellest, kui suur osa on ersa keelel nende koduses suhtlemises (Tabel 2) ja millisel tasemel on nende emakeeleoskus (Tabel 3). Uuring näitas, et ersa keelt räägib kodus 67% vastanutest. Vastused jagunesid kaheks: 25% vanematest ja nende lastest räägib kodus ainult ersa keelt. Suheldes vanematega ilmnes, et nad hakkasid lastega emakeelt rääkima alates nende sünnist. Suurem osa vanematest (42%) räägib omavahel küll ersa keeles, aga lastega vene keeles. Tuleb meeles pidada, et koolilaste vanemad on peamiselt 30-40 aastastased inimesed, kelle seas on kujunenud ersa-vene kakskeelsus. Vastajate hulgas oli 5 inimest, kelle vanus ületas 50 eluaastat. Vestlusest vastanutega ilmnes, et täisealiste, ligi 30-aastaste laste vanemad räägivad ersa keelt rohkem kui nooremate, näiteks 10-aastaste lastega vanemad. Võib järeldada, et ersa keeles räägivad omavahel enamasti eakamad vanemad ning mida nooremad on vanemad, seda väiksem on tõenäosus, et nende lapsed räägivad ersa keelt. Suur osa vastajatest (33%), nii lapsevanemad kui ka lapsed, räägib ainult vene keelt. Püüti välja selgitada, miks räägitakse ka omavahel vene keelt. Enamik põhjendas, et vanemad räägivad nendega vaid vene keeles. Mõningane ersa keele oskus omandati suheldes vanaemade ja vanaisadega.

Tabel 2. Emakeele kasutamise osakaal koduses suhtlemises

Kõik räägivad kodus ersa keelt	25%
Vanemad räägivad omavahel ersa keeles, lastega aga vene keeles	42%
Nii omavahel kui ka lastega räägitakse vene keeles	33%

Tabel 3. Emakeeleoskus

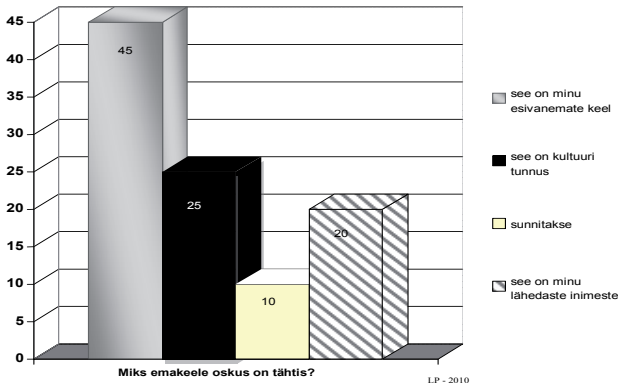
	Vanemad	Koolilapsed
Räägin korrektselt	85%	15%
Saan kõigest aru, kuid ise ei räägi	12%	70%
Üldse ei oska rääkida	3%	15%

Tabelis 3 on välja toodud vastajate hinnangud ersa keele oskusele. Koolilaste ja nende vanemate vastused on jaotunud erinevalt. Nagu tabelist näeme, räägib valdav enamuse lapsevanematest ersa keelt korrektselt, kuid vaid 15% nende lastest oskab emakeelt. Märkimisväärne on seegi, et 70% koolilastest saab ersa keelest aru, kuigi ise ei räägi. Selliste vastuste arvukus tuleneb sellest, et 42% vanematest (vt Tabel 2) räägib omavahel ersa keelt, lastega aga suheldakse vene keeles: laps kuulab ja tajub keelt, mida vanemad räägivad. Vaid 3% vanematest vastas, et ei räägi ersa keelt. Mis puutub koolilastesse, siis 15% vastas, et ei oska ersa keelt rääkida ja sama hulk vastanuid väitis, et räägib keelt korrektselt. Tervelt 33% vastajatest räägib kodus vaid vene keelt (vt. tabel 2), mistõttu ersa keelt ei oska 3% vanemaid ning 15% lapsi. Võib järeldada, et ülejäänud osa nendest vanematest ja lastest, kes räägivad kodus vaid vene keelt, kasutavad ersa keelt väljaspool kodu.

3.2.2. Motivatsioon emakeele ja ersa kultuuri õppimiseks

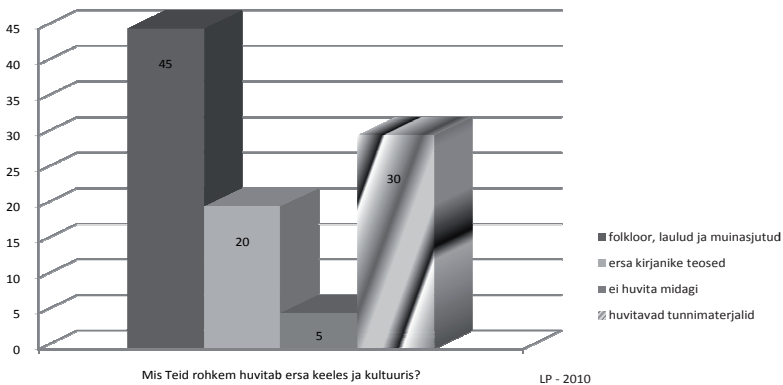
Järgnevalt selgitati välja vastajate motivatsioon emakeele õppimiseks. Joonis 1 näitab, kuidas jaotusid koolilaste vastused ankeediküsimusele emakeeleoskuse tähtsusest. Suurem osa lastest vastas, et emakeel on esivanemate, aga ka lähedaste inimeste keel või mõtestas seda kultuuri tunnusena. Üks vastanutest on lisanud, et emakeelt läheb elus tarvis. 10% lastest vastas, et teda sunnitakse õppima ersa keelt, sest see on kooliõppekavas kohustuslik aine.

Joonis 1. Koolilaste motivatsioon emakeele õppimiseks

Joonis 2 näitab, et 45%-le vastajatest pakuvad huvi ersa laulud, folkloor ja muinasjutud. 20% huvitub ersakeelsetest teostest (ersa ilukirjandusest) ja 30%-le meeldivad tunnimaterjalid. Tuleb mainida, et ersa keele õpetajad selles koolis, kus anketeerimine läbi viidi, teevad palju selleks, et motiveerida lapsi ersa keelt õppima.

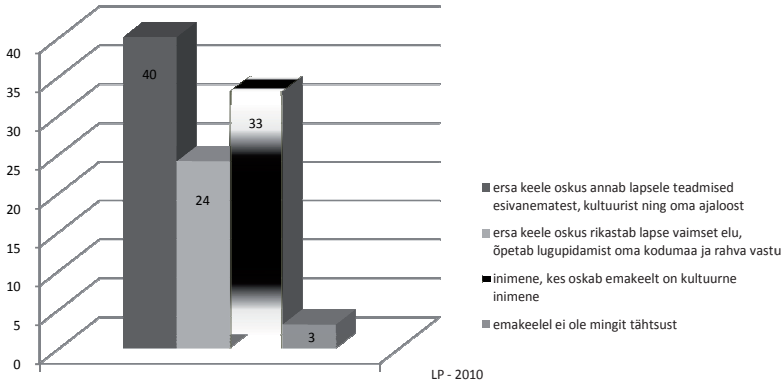
Joonis 2. Kõige huvitavam ersa keeles ja kultuuris on...

Joonis 3 näitab lapsevanemate vastuste sagedust küsimusele emakeeleoskuse tähtsusest nende lastele. Valikvastuste hulgas oli antud ka variant „emakeelel ei ole mingit tähtsust“. Laste ja vanemate vastused motivatsioonist emakeele õppimisel jaotusid sarnaselt. Eelkõige peab suur osa vastajatest ersa keelest

lugu kui esivanemate keelest. Paljude vastajate jaoks on emakeel kultuuri tunnuseks. Vaid 3% vanematest leiab, et emakeel ei oma mingit tähtsust ja 10% lapsi arvab, et neid sunnitakse emakeelt õppima. Mõned vanemad leidsid, et mitme keele oskus arendab lapse loogilist mõtlemist.

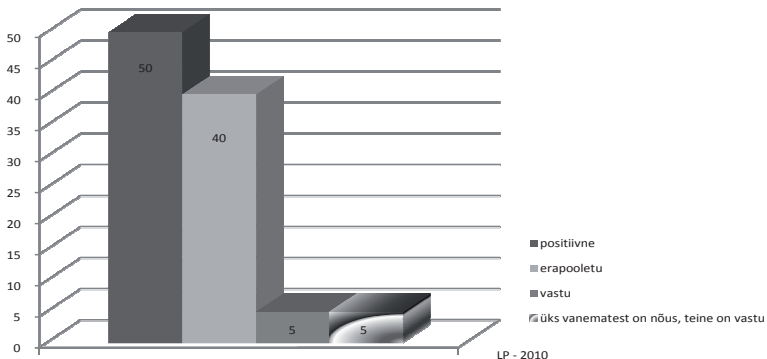
Joonis 3. Vanemate motivatsioon laste emakeelse hariduse saamiseks

3.2.3. Suhtumine ersakeelsesse haridusse

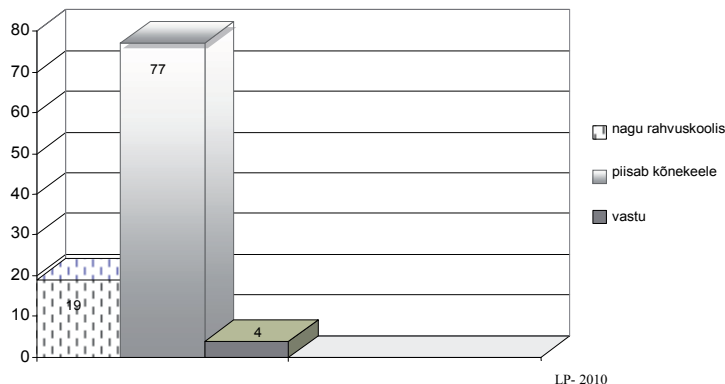
Lastele esitatud ankeedis küsiti, milline on nende vanemate suhtumine ersakeelsesse haridusse. Joonisel 4 on näidatud laste valikvastused. Enamikul vanematest on laste arvates positiivne hoiak. Suur osa lastest (40%) vastas, et vanemad on selles küsimuses erapooletud. 5% lastest leidis, et vanemad ei poolda emakeelset haridust ja 5% vastustest näitab, et üks vanematest ei poolda. Mõned vanemad on arvamusel, et ersa keele oskusest on lapsele kasulikum inglise keele oskus. Inglise keele oskust peetakse hädavajalikuks globaliseerivas maailmas. Ersakeelt oskavat lapsi nägunii, sest kuulub seda ning elab ersakeelses keskkonnas. Vestlusest koolilastega ilmnes, et pärast kooli lõpetamist kavatsevad mõned neist õppida ersa filoloogiat Mordva Riiklikus Ülikoolis.

Joonis 4. Vanemate suhtumine emakeelsesse haridusse

Joonis 5 näitab vastuste jaotust küsimuse kohta, mida arvavad vanemad ersa keele õppetundide mahust. Vaid 19% vanematest on nõus sellega, et kõik ained peaksid olema ainult ersa keeles ning leiab, et ainult sel viisil on lapse emakeele oskused täielikud ning nõuetekohased. 77% vastajatest arvab, et piisab ersa keele valiktundidest. Nagu juba mainiti, rahuldab vanemaid arusaam, et nende lapsed nagunii oskavad ersa keelt, isegi kui see oskus on passiivne. 4% vanematest ei soovi näha ersa keele tunde kooli õppekavas.

Joonis 5. Vanemate arvamused ersa keele õppetundide mahust

3.2.4. Ersakeel kultuuris

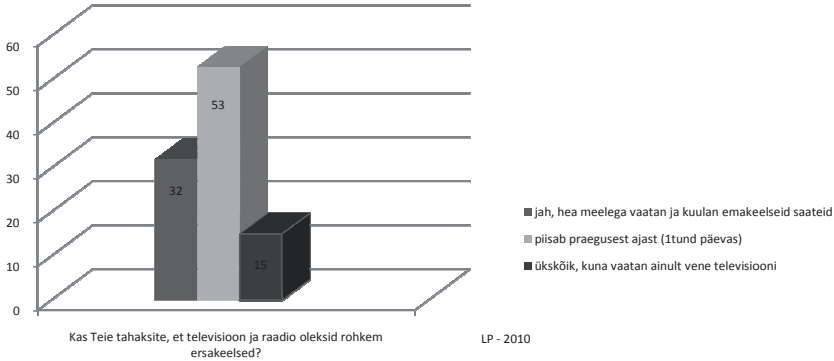
Laste ja vanemate arvamused teadmistest oma kultuurist ja ajaloo (Tabel 4) jagunesid analoogiliselt arvamustega ersakeele oskusest. Valdav enamus vanematest (73%) hindas oma teadmisi piisavateks ja 23% vastajast ebapiisavateks. Vaid 4% vastajatest leidis, et nende teadmised on puudulikud. 83% koolilapsi vastas, et nende teadmised on ebapiisavad. Põhjuseks on kindlasti oma rahva ajaloo aine puudumine kooliõppekavas. Tuleb märkida, et lastel oli vastuseid „ei oska rääkida emakeelt“ mõnevõrra rohkem kui vastuseid „puudulikud“ teadmised oma kultuurist ja ajaloo (vastavalt 15% ja 9%). Koolilaste vastustest ilmselg, et tegelikult on neil soov saada rohkem teadmisi oma rahva ajaloo. Küsimusele, mis huvitab neid oma rahva kultuuris, vastasid paljud lapsed, et meeldib rahvaluule, muinasjutud ja legendid, mis peegeldavad rahva ajalugu.

Tabel 4. Teadmised mordva kultuurist ja ajaloo

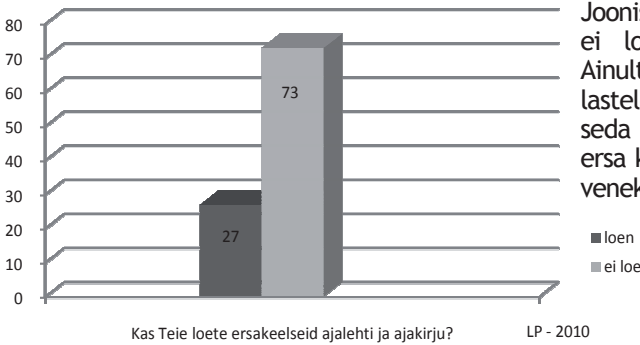
	Vanemad	Koolilapsed
Piisavad	73%	8%
Ebapiisavad	23%	83%
Puudulikud	4%	9%

Nagu näeme Jooniselt 6, on enamikule vastanutest piisav näha ersakeelseid saateid 1 tund päevas. 32% vastas, et vaatab hea meelega emakeelseid saateid ning 15% ei vaata ega kuula neid üldse.

Joonis 6. Ersa keel massimeedias

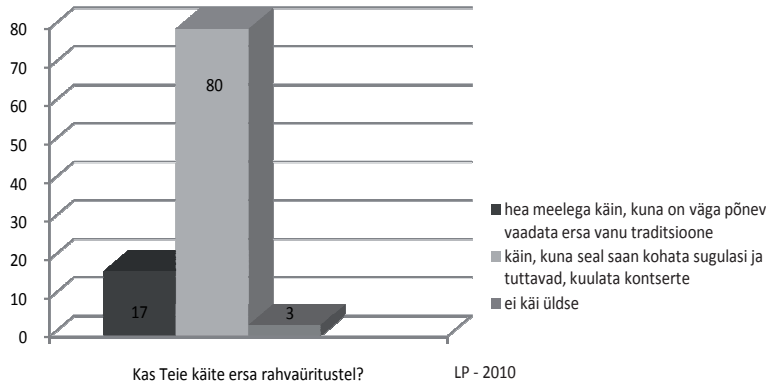
Joonis 7. Ersa keelne ajakirjandus

Joonis 7 näitab, et 73% vastanutest ei loe ersakeelseid trükiseid. Ainult mõned vanemad ostavad lastele lasteajakirja *Čilisema*, seda juhul, kui laps õpib koolis ersa keelt. Enamik ostab ja loeb venekeelseid ajalehti.

Joonis 8 näitab, et 80% vastanutest osaleb üritustel, kus saab näha ersa vanu traditsioone ning kombeid. Seda on eriti tunda olnud just viimased 10 aastat, rahvusliku eneseteadvuse ärkamise ajal. 17% käib üritustel selleks, et kohata vanu tuttavaid või sugulasi. Tavaliselt tuleb suurtele üritustele (nagu *Rasjkenj Ozks*) palju ersalasi ka mujalt.

Joonis 8. Rahvaürituste läbiviimine

4. Järeldused ja kokkuvõte

Antud rajoonikeskuses on toimumas keelevahetuse protsess : kui vanemad on veel teises faasis (kasutavad aktiivselt ersa keelt ning see on nende esimene keel), siis nende lapsed (järgmine põlvkond) on juba kolmandas, kus ersa keele kasutus on peaaegjalikult passiivne. Küsitlusest, mille eesmärgiks oli välja selgitada maakooli laste ja nende vanemate arvamus emakeelsest haridusest, on saadud järgmisi tulemusi.

Esiteks - enamik vastajatest kasutab kodus ersa keelt, kuid vaid 25% küsitletud lastest ja vanematest vastas, et kõik räägivad kodus ersa keelt. Vanemad kasutavad ersa keelt rohkem kui lapsed. Vanemad hindasid oma ersa keele oskust ja teadmisi kultuurist ning ajalooost piisavaks. Lastest vastustest selgus, et kuigi enamik neist saab ersa keelest aru, puudub rääkimisoskus paljudel. Teadmised kultuurist ja ajalooost on samuti ebapiisavad. Vestlusest lastega ilmnes, et nad sooviksid rohkem teada saada oma kultuurist ja ajalooost.

Teiseks - enamik vanemaid suhtub positiivselt emakeelsesse haridusse, kuid ainult 19% leiab, et ersa keele õppetundide maht peaks toimuma rahvuskooli programmi ulatuses. Valdav enamus vanematest arvab, et kõnekeele oskusest nende lastele piisab.

Kolmandaks - nii laste kui ka vanemate ersa keele õppimist motiveerib lugupidamine oma rahva kultuuri ja ajaloo vastu.

Neljandaks, nagu nägime joonisel 8, külastab valdav osa vastanutest rahvaüritusi selleks, et näha ja tutvuda oma vanemate traditsioonidega ning kuulata vanu laule, mis näitab, et inimeste huvi oma ajaloo vastu kasvab. Samas puudub enamikul vastanutest huvi emakeelsete televisiooni- ja raadiosaadete ning ajakirjanduse vastu.

Tulemusi arvesse võttes võib järeldada, et antud maakooli lastel ja nende vanematel on suhteliselt kõrge ersa rahvakultuurilisse ruumi kuulumise tunne. Mis puutub emakeele rolli vastajate elus, siis ersa keel on enamusele teisejärguline nii suhtlemises kodus kui ka hariduse ja rahvakultuuri kontekstis. Selleks, et teha üldistusi, on vaja viia läbi ulatuslikum uurimus olukorrast teistes maa- ja linnakoolides.

Käesoleva uurimuse tulemuste põhjal võib siiski väita, et ersa keele prestiiži tõstmiseks on vajalik mitmekülgne lähenemine. Koolilaste vanemaid tuleks kaasata emakeelse hariduse arendamise ja keele rehabiliteerimise protsessi. Mordva Vabariigi rahvusliku hariduse programmis püstitatud ülesannetele tuleks lisada ka laiemaid eesmärgke. Vähemusrahvaste keelte ja kultuuride toetamine on eluliselt oluline (Grünthal, 2007: 91).

Kasutatud kirjandus

Abramov, V. [Абрамов В. К.] 2004. « Национальное движение в конце XX века » in *Мордовский народ от съезда к съезду*, Саранск.

Campbell, L. 2007. Interview « Maailma keeled kaovad kiiremini kui loomaliigid » in *Postimees*, 21. september 2007.

Crystal, D. 2000. *Language death*, Cambridge: Cambridge University Press.

Grünthal, R. 2007. « The construction and erosion of Finno-Ugric identities » in R. Blokland, C. Hasselblatt (Eds.) *Language and Identity in the Finno-Ugric World*, Studia Fenno-Ugrica Groningana 4, Maastricht, pp.76-92.

Lambert, W.E. 1974. « Culture and language as factors in learning and educational » in F.E. Aboud, R.D. Meade (eds.) *Cultural Factors in Learning and Education*. Bellingham, Washington: 5th Western Washington Symposium on Learning.

Mishanin, Y. [Мишанин, Ю. А.] 2006. « Я живу в Мордовии » in *Совет межрегионального общественного движения мордовского (эрзя, мокша) народа*, Саранск.

MP. 2005. *Межрегиональная Программа по развитию культуры и функционированию языков в регионах России с компактным проживанием мордовского (мокшанского и эрзянского) народа «Диаспора»*. Саранск.

Nadkin, D. [Надькин Д. Т.] 2004. « Проблемы возрождения эрзян и мокшан » in *Мордовский народ от съезда к съезду*, Саранск.

NO. 2005. « Национальное образование в Республике Мордовия - состояние, проблемы и перспективы » in *Бюллетень научного центра социально-экономического мониторинга РМ 2005*. Саранск: НИИ регионологии.

Rannut, M., Rannut, Ü., Verschik, A. 2003. *Keel võim ühiskond. Sotsiolingvistika ja keelepoliitika õpik*. Tallinn: TPÜ kirjastus .

Rannut, Ü. 2003. *Muukeelsete õpilaste integreerimine eesti koolis. Õpik kõrgkoolide ning muukeelsete õpilastega töötavale aine- ja klassiõpetajale*. Tallinn: TPÜ kirjastus.